

Machtsmisbruik door psychiaters – of waarom we onszelf regelmatig een spiegel moeten voorhouden

K.R. GOETHALS

ARTIKEL

Psychiaters zijn mensen van vlees en bloed. Waar we dan meteen aan moeten toevoegen dat het vlees ook zwak kan zijn. Een van de boeken die me de afgelopen jaren het meest hebben geraakt, is het werk van Myers en Gabbard (2008): *De arts als patiënt. Een klinisch handboek voor professionals in de geestelijke gezondheidszorg*. Op nauwgezette wijze doen deze auteurs eerst de karaktertrekken en de kwetsbaarheden van artsen uit de doeken, waarna ze de diagnostiek en de behandeling van zieke, maar ook van ziekmakende artsen bespreken, met aandacht voor de preventie van het disfunctioneren van artsen. Dit disfunctioneren kan ook kwaadaardige proporties aannemen, zoals in nazi-Duitsland. Ook de jongere generaties psychiaters moeten hieraan herinnerd worden. In dit Redactioneel bespreek ik dit historische voorbeeld van machtsmisbruik; daarnaast ga ik in op een voorbeeld van machtsmisbruik op kleinere schaal, namelijk psychiaters die grensoverschrijdend seksueel gedrag vertonen.

Psychiaters tijdens het naziregime

Wie van ons heeft ooit een pestende arts bezig gezien of zelf ervaren als medisch student of als arts in opleiding? Dit is helaas geen zeldzaam fenomeen in de medische wereld. Inderdaad kan onze narcistische kwetsbaarheid uitgebuit worden om een onevenredig machtsvertoon te ontplooiën.

Gunn (2006) beschreef een aantal manieren waarop psychiatrische macht kan worden misbruikt. Enkele voorbeelden hiervan zijn: psychisch gezonde mensen als psychiatrische patiënten behandelen, het straffen van psychiatrische patiënten, psychiatrische technieken gebruiken als onderdrukkingsmiddel, wrede en gevaarlijke experimenten, overmatig en onaangepast gebruik van behandelingen en als summum de 'sociale uitzuivering', waarvan het extreemste voorbeeld het nazisysteem was.

Bijna de helft van de 15.000 Duitse artsen was lid van de nazipartij, onder wie 3000 psychiaters. Hierdoor waren de psychiaters de meest voorkomende specialisten in de partij. De oorzaken van het daderschap bij psychiaters waren drieërlei. Ten eerste was er de dwang, de druk vanuit de peergroep, autoritarisme, carrièredruk en ideologie (Friedlander 1995). Ten tweede was er de ontkenning, die vaak een centraal gegeven is bij daders van genocide. En ten derde waren er ook aspecten zoals veiligheid, erkenning, materieel gewin en macht. Maar er waren ook enkele andere factoren die bijdroegen aan de massale inbreng van psychiaters (Strous 2006). Het zijn juist deze factoren die bij bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen ook ons zouden kunnen beïnvloeden. Ten eerste omarmt de psychiatrie de ideologie van de eigen tijd voor de benadering van het individu en de maatschappij. In casu werd het eugenetisch doel bereikt door euthanasie (lees: moord) en sterilisatie. Ten tweede was er de wisselwerking tussen de psychoanalyse en de rest van de psychiatrie in Duits-

land. Psychoanalyse werd als Joods bestempeld en dus als een bedreiging voor de slagkracht van de staat om het individu te controleren. Ten derde waren er economische factoren, waaronder het reduceren van de omvang van psychiatrische ziekenhuizen om ruimte te creëren voor gewonde soldaten en de druk op ziekenhuizen om te reorganiseren teneinde de opnameduur te verkorten.

De intimiteit van de spreekkamer

De machtsverhouding tussen de psychiater en patiënten in zijn spreekkamer, gekoppeld aan de intimiteit en de privacy die er integraal onderdeel van uitmaken, kan slecht behandeld en misbruikt worden op verschillende manieren. Een dramatische vorm van misbruik in deze context is het grensoverschrijdend seksueel gedrag onder psychiaters-psychotherapeuten. Volgens Tschan (2014) zijn er drie dadertypen te onderscheiden bij dit gedrag. Om te beginnen zijn er de professionals zonder een stoornis, maar met een verkeerde professionele attitude. Daarnaast zijn er diegenen die wel een psychiatrische stoornis hebben, zoals een depressieve stoornis, angst- of persoonlijkheidsstoornis, of diegenen met een onderliggende somatische aandoening. Ten slotte zijn er professionals met een forensisch psychiatrische stoornis, zoals de pedofiele stoornis of een andere parafiele stoornis.

De 'brandstof' om dader te worden zijn telkens fantasieën, die niet primair gericht zijn op een bepaalde patiënt, maar het resultaat zijn van een bepaald overtuigingsstelsel. Waarbij onmiddellijk gezegd dient te worden dat redelijk reagerende professionals niet toelaten dat deze fantasieën tot volle wasdom kunnen komen. Volgens dezelfde auteur is deze typologie belangrijk omdat de verschillende interventiestrategieën hierop gebaseerd zijn, van de training van vaardigheden, attitudes en kennis tot een langdurige forensisch psychiatrische behandeling.

Zichzelf een spiegel voorhouden

Psychiaters zijn ook maar mensen met hun kwetsbaarheden. De selectie van medische studenten zou niet gebaseerd mogen zijn op louter cognitieve kennis en vaardigheden. Psychiaters moeten in hun opleiding leren over ethiek en of deze ethiek een beschermende waarde heeft voor zichzelf en anderen. De psychiatrie werd in het verleden misbruikt door nazi-Duitsland, maar ook door totalitaire regimes zoals de voormalige USSR of zelfs nu nog door democratische staten zoals de Verenigde Staten. Een voorbeeld van dit laatste zijn de executies, waarbij artsen in dienst zijn van de staat en zich niet (dienen te) houden aan de gangbare medische ethiek en deontologie.

Bovenal moet de psychiatrie geleid worden door traditionele ethische principes die gebruikelijk zijn in alle domeinen van de geneeskunde, ook al moeten we tegenwoordig werken in een tijdsgewricht geleid door budgettaire controle en niet door inhoudelijke motieven. Hierdoor kunnen we onszelf beschermen tegen de herhaling van grove fouten door onze voorgangers. Dichter bij huis is het steeds de taak van de psychiater om gezonde (fysieke) grenzen aan te geven, ook indien het seksueel contact bijvoorbeeld geïnitieerd wordt door de patiënt. Onder geen enkel beding kunnen we de verantwoordelijkheid om duidelijke grenzen aan te geven, delegeren naar de patiënt (Tschan 2014).

LITERATUUR

- Friedlander H. The origins of Nazi genocide: from euthanasia to the Final Solution. Chapel Hill: University of North Carolina Press; 1995.
- Gunn J. Abuse of psychiatry. *Crim Beh Ment Health* 2006; 16: 77-86.
- Myers MF, Gabbard GO. The physician as patient. A clinical handbook for mental health professionals. Washington: American Psychiatric Publishing; 2008.
- Strous RD. Hitler's psychiatrists: healers and researchers turned executioners and its relevance today. *Harv Rev Psychiatry* 2006; 14: 30-7.
- Tschan W. Professional sexual misconduct in institutions. Causes and consequences, prevention and intervention. Göttingen: Hogrefe; 2014.

AUTEUR

KRIS GOETHALS, forensisch psychiater en A-opleider psychiatrie, GGZ Westelijk Noord-Brabant, Halsteren; tevens directeur Universitair Forensisch Centrum, Universitair Ziekenhuis Antwerpen, Edegem, lid Collaborative Antwerp Psychiatric Research Institute (CAPRI), Universiteit Antwerpen, onderzoekslijn Forensische Psychiatrie, Antwerpen.

CORRESPONDENTIEADRES

Prof. dr. Kris Goethals, GGZ WNB, Gebouw De Schelde (kamer 1207), Hoofdlaan 8, 4661 AA Halsteren. E-mail: kris.goethals@ggzwnb.nl

TITLE IN ENGLISH

Abuse of power by psychiatrists – or why we should regularly take a good hard look in the mirror